

REVISTA CICSA

serie nouă

X/2024

Consiliul Științific/ Scientific Board:

Prof. Dr. Paolo **Carafa** – Sapienza University of Rome, Italy

Prof. Dr. Carol **Căpiță** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Miron **Ciho** – University of Bucharest, Romania

Assist. Prof. Dr. Emna **Ghith-Hmissa** – University of Sousse, Tunisia

Prof. Dr. Andreas **Gutsfeld** – Université de Lorraine (Nancy 2), France

Prof. Dr. emer. Antal **Lukacs** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Ecaterina **Lung** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. emer. Gheorghe-Vlad **Nistor** – University of Bucharest, Romania

Dr. Cristian Eduard **Ștefan** – Institute of Archaeology „V. Pârvan”, Bucharest, România

Prof. Dr. Christoph **Uehlinger** – Universität Zürich, Switzerland

Dr. Mădălina **Vârtejanu-Joubert** – Institut national des langues et civilisations orientales
(INALCO), Paris, France

Prof. Dr. Anton Carl **van Vollenhoven** – North-West University, South Africa

Lect. Dr. Daniela **Zaharia** – University of Bucharest, Romania

Comitetul de Redacție/ Editorial Board

Florica (**Bohîlțea**) **Mihuț** – University of Bucharest

Diana **Pavel** – University of Bucharest

Mădălina-Teodora **Comănescu** – Site Administrator

ISSN 2457 – 3809

ISSN – L 2457 – 3809

<https://cicsaunibuc.wordpress.com/revista/revista-online>

Cuprins/ Contents

Liviu IANCU – Hdt. 9.80: another beetle in the rose?.....	5-10
Diana PAVEL – Reflections on miniaturisation. The case of the Tomb of the Five Chairs from the Banditaccia necropolis at Caere.....	11-30
Cosmin-Mihai VASILE – Sending a message - References to the military and Golden Age in the coinage of Carausius.....	31-62
Ana-Maria BALȚĂ – Roman Provincial Coinage – a mirror of the urban landscape. The case of Nikopolis ad Istrum	63-80
Adriana PANAITÉ – Preliminary Observations on Roman Landscape in <i>Moesia Inferior</i> ..	81-101
Florica (BOHÎLȚEA) MIHUȚ – Romanian ethnographic interpretations from the 20th century regarding women representations on Trajan’s Column and the <i>Tropaeum Traiani</i>	102-116
Valentin-Victor BOTTEZ – A New Milestone from the Reign of Maximinus Thrax, discovered at Istros (Romania).....	117-119
Andra JUGĂNARU – Monastic Landscape in Early Christianity – Case Studies from the Fourth Century.....	120-131

Recenzii și prezentări de carte/ Reviews and Books Presentations

Cat Jarman, <i>The Bone Chests: Unlocking the Secrets of the Anglo-Saxons</i> , 2023, London, William Collins Publishers, 272p., ISBN-10: 0008447322, ISBN-13: 978-0008447328 – Vlad Ioan BÎNDEA.....	132-135
Graham Harman, Christopher Witmore, <i>Objects Untimely. Object-Oriented Philosophy and Archaeology</i> , Cambridge, Hoboken, Ed. Polity Press, 2023, 225 p., ISBN: 978-1-5095-5656-4 – Vlad-Ioan CIUR.....	136-138
Melanie M. Beasley, Andrew D. Somerville (eds.), <i>Exploring Human Behavior Through Isotope Analysis. Applications in Archaeological Research</i> , Springer, 2023, 303 p., ISBN: 978-3-031-32266-2, ISBNe: 978-3-031-32268-6 – Petra-Ioana COMAN.....	139-141
Irene Vallejo, <i>Papyrus. The Invention of Books in the Ancient World</i> , trad. Charlotte Whittle, Great Britain: Hodder and Stoughton, 2023, 464 p., ISBN: 9781529344004 – Andreea CONSTANTIN.....	142-144

Csaba Szabó, <i>Roman Religion in the Danubian Provinces. Space sacralization and religious communication during the Principate (1st-3rd century AD)</i> , 2022, Oxford, Oxbow Books Publishing, 312 p., ISBN 1789257840, 9781789257847 – Sebastian Valeriu DUMITRESCU.....	145-148
Colin Webster, <i>Tools and the Organism: Technology and the Body in Ancient Greek and Roman Medicine</i> , Chicago, University of Chicago Press, 2023, 320 p., ISBN: 978-0-226-82877-0, ISBNe: 978-0-226-82878-7 – Andrei-David IONESCU.....	149-153
Toby Wilkinson, <i>Ramesses the Great: Egypt's King of Kings</i> , New Haven (CU)-Londra, Yale University Press, 2023, 240 p., ISBN 978-0-300-25665-9 – Mihail Walter TEUTSCH...154-157	
Marechal Sadi, <i>Bathing at the Edge of the Empire. Roman Baths and Bathing Habits in the North-Western Corner of Continental Europe</i> , The Archeology of Northern Europe (vol. 2), Turnout, Belgium, Brepols Publishers, 2023., 304 p., ISBN: 978-2-503-60066-6, eISBN: 978-2-503-60067-3 – Cătălin UDEANU.....	158-161
Cronica activității CICSĂ, anul 2024 – Florica (Bohîlțea) Mihaș.....	162

Marechal Sadi, *Bathing at the Edge of the Empire. Roman Baths and Bathing Habits in the North-Western Corner of Continental Europe*, The Archeology of Northern Europe (vol. 2), Turnout, Belgium, Brepols Publishers, 2023., 304 p., ISBN: 978-2-503-60066-6, eISBN: 978-2-503-60067-3, doi: 10.1484/M.TANE-EB.5.129940

Cătălin UDEANU
Universitatea din București

<https://www.doi.org/10.31178/cicsa.2024.10.16>

Sadi Marechal este un istoric belgian care a studiat arheologia la Universitatea din Ghent, fiind specializat în arheologie mediteraneeană romană. Disertația acestuia pentru studiile de masterat s-a axat pe studierea băilor romane existente în Peninsula Iberică. Acesta și-a continuat studiile în aceeași arie de cercetare, urmând studiile doctorale la Universitatea din Ghent (2012 - 2016) și pe cele post-doctorale în intervalele 2018 - 2022 și 2022 - 2025, în cadrul aceleiași instituții de învățământ superior. Este membru al grupurilor de cercetare ARCHAEO - Archaeology, GCLA - Ghent Centre for Late Antiquity, GIKS - Ghent Institute of Classical Studies. În prezent ocupă un post de asistent pentru Arheologie Provincială Romană și Arheologie Mediteraneeană Romană.¹

În lucrarea *Bathing at the Edge of the Empire. Baths and Bathing Habits in the North-Western of Continental Europe*, publicată ca al doilea volum din seria *The Archeology of Northern Europe*, Sadi Marechal studiază băile romane aflate la periferia nord-vestică a Imperiului Roman, motivând că, până în prezent, acestea nu au primit atenția cuvenită din partea cercetătorilor. Istoricul belgian și-a propus verificarea mai multor ipoteze care să clarifice impactul acestor edificii asupra obiceiurilor populațiilor indigene care au luat contact cu civilizația romană, distribuția acestor construcții la nivelul ariei studiate (Marechal și-a propus să verifice dacă aceste construcții au apărut numai în mediul urban sau există alte modele de distribuție geografică) sau impactul societăților locale asupra arhitecturii, elementelor decorative, aspectelor tehnice ale băilor romane. Lucrarea este cu atât mai interesantă cu cât autorul a menționat că „până acum, nu a existat o prezentare generală a băilor romane în această parte a Europei. Mai mult decât atât, constatăm o creștere

¹ Dr. Sadi Marechal, <https://research.flw.ugent.be/en/sadi.marechal>

importantă atât în ceea ce privește cantitatea cât și calitatea datelor arheologice, în ultimii 30 de ani.”²

În „*Bathing at the Edge of the Roman Empire*”, Sadi Marechal explorează complexitatea băilor romane și a obiceiurilor asociate băii în colțul de nord-vest al Europei continentale, o regiune adesea considerată periferică în contextul Imperiului Roman. Prin această lucrare, Marechal nu doar că adaugă o nouă dimensiune la înțelegerea noastră a vieții cotidiene romane, dar oferă și o perspectivă detaliată asupra modului în care cultura romană a influențat și a fost adoptată de populațiile locale. Autorul își propune să arate cum băile romane, ca simboluri ale avansului tehnologic și arhitectural roman, au fost adoptate și adaptate într-o regiune îndepărtată a imperiului.

Lucrarea se bazează pe o abordare metodologică riguroasă, combinând analiza arheologică detaliată cu sinteza istorică. Sadi Marechal a compilat un catalog impresionant de băi romane din regiune, utilizând date provenite din săpături arheologice și studii anterioare. Această abordare polifocală permite autorului să ofere o imagine cuprinzătoare asupra subiectului, evidențiind varietatea și complexitatea fenomenului balnear roman în nord-vestul Europei.

Cartea este structurată într-un mod care facilitează înțelegerea treptată a subiectului, începând cu o introducere generală, urmată de capitole dedicate cercetării anterioare, arhitecturii băilor, tehnologiei, materialelor de construcție și decorațiunilor, relația dintre băi și societate și, în cele din urmă, concluzii.

În capitolul I, intitulat *Băile comunale - un fenomen roman?*, Sadi Marechal oferă o introducere în istoria băilor publice romane. Acesta menționează că nu intenționează să prezinte evoluția generală a fenomenului, ci să evidențieze anumite aspecte importante ale culturii băilor, necesare pentru înțelegerea fenomenului și contextualizarea acestuia în provinciile romane. Autorul alege să discute astfel 5 elemente esențiale: geneza băilor romane, motivele care au stat la baza popularizării băilor și îmbăierii, linia neclară care delimitează băile publice de cele private, cazul special al băilor termale și răspândirea acestora la nivelul imperiului.

Capitolul al II-lea, denumit *Cercetări anterioare asupra băilor romane în Nord-Vest*, prezintă o cercetare amănunțită a băilor romane existente în nord-vestul imperiului. Autorul alege împărțirea acestuia în subcapitole, prezentând istoricul cercetării acestora - primele

² Marechal Sadi, *Bathing at the Edge of the Empire. Roman Baths and Bathing Habits in the North-Western Corner of Continental Europe*, The Archeology of Northern Europe (vol. 2), Editori Paul S. Johnson și Sam Turner, Editura Brepols Publishers n.v., Turnout, Belgium, 2023, p. 19.

săpături arheologice efectuate, intervențiile pentru salvarea și conservarea monumentelor și săpăturile contractuale, având ca scop explicarea modului în care băile romane din zona analizată au fost integrate în contextul general al băilor publice.

În Capitolul al III-lea, intitulat *Nord-Vestul continental roman, un loc gol pentru băi?*, se concentrează asupra echilibrului existent între băile private și cele publice în zona studiată și răspândirea acestora la nivelul celor trei administrații romane existente în acel spațiu. Autorul subliniază faptul că în contextul băilor din mediul rural, precum cele aparținând vilelor, analiza acestuia are două dimensiuni: una axată pe studierea factorilor naturali (sol, relief, surse de apă) și una axată pe cercetarea factorilor antropici (drumuri, așezări umane).

Capitolul al IV-lea, numit *Arhitectura băilor*, este dedicat cercetării, de o manieră clasică, a fenomenului băilor romane, prin prisma arhitecturii acestora, în regiunea studiată. Sadi Marechal investighează tipologia planurilor, dimensiunea, diferitele camere ce compuneau ansamblul unei băi romane, făcând astfel distincția între băile publice și băile private. Capitolul este construit pe baza datelor arhitecturale existente și reexaminarea planurilor incluse de către autor la finalul lucrării, în *Catalog*. Sadi Marechal precizează că, pe lângă oferirea unei sinteze a informației indexate, capitolul își propune să realizeze o comparație între stilul roman și cultura băilor existentă în bazinul mediteraneeen.

În Capitolul al V-lea, intitulat *Tehnologia băilor*, autorul analizează tehnologia din spatele băii romane, descriind în detaliu sistemul de funcționare al acesteia. El dedică mai multe subcapitole sistemului de încălzire, hypocaustul, încălzirea pereților, alimentarea cu apă, eliminarea apelor uzate, menținând totodată distincția între băile publice și cele private. În ceea ce privește arhitectura, informațiile referitoare la băile romane, structurate la finalul cărții, sunt comparate cu tehnologia de construire utilizată de către romani în zona mediteraneeană a imperiului.

Capitolul al VI-lea, denumit *Materiale de construcții și decorațiuni*, este dedicat elementelor structurale utilizate de romani pentru edificarea băilor, precum și elementelor de design utilizate de aceștia. Autorul a divizat efortul de cercetare în mai multe subcapitole, analizând, pe rând, diferitele tipuri de piatră folosite, elementele ceramice specifice băilor, marmura și alte materiale cu rol decorativ, mozaicuri, fresce și alte elemente destinate înfrumusețării construcțiilor.

În Capitolul al VII-lea, numit *Băile și societatea*, încorporează rezultatele prezentate în capitolele anterioare, cu scopul de a analiza implicațiile socio-culturale și societale ale introducerii băilor în aria studiată. De asemenea, capitolul este structurat în subcapitole, fiecare dintre ele prezentând faza inițială a introducerii băilor, ideile clasice cu privire la sănătatea

corpului uman, aspectul acestuia, idei ce au migrat alături de băile romane, pe măsură ce aceste obiceiuri au fost adoptate de elitele romane, dar și modul în care accesibilitatea în cadrul băilor relevă schimbările culturale și excluziunea socială.

Una dintre cele mai importante contribuții ale lucrării este demonstrarea modului în care băile romane au servit ca mijloc de romanizare, dar, în același timp, modul în care practicile locale au influențat utilizarea și designul acestora. Istoricul belgian evidențiază adaptabilitatea și flexibilitatea culturii romane, precum și interacțiunea dintre cultura romană și cele autohtone. În plus, detalierea tehnologică și arhitecturală oferită în carte adaugă o nouă dimensiune înțelegerii noastre asupra inovațiilor romane în construcția și gestionarea spațiilor publice.

Prin investigația sa meticuloasă, autorul nu doar că documentează arhitectura băilor romane și tehnologiile aferente, ci, de asemenea, aduce în discuție materialul de construcție și decorațiunile, subliniind nu doar aspectele funcționale, ci și pe cele estetice și simbolice ale acestor spații. Cartea evidențiază rolul central al băilor în societatea romană, nu doar ca locuri de purificare fizică, dar și ca spații sociale vitale, puncte de întâlnire unde se întrețineau relații, se făceau afaceri și se discuta evenimentele zilei.

Marechal extinde cercetarea dincolo de simplele structuri, abordând modul în care băile și practicile de baie ilustrează interacțiunile dintre sfera culturală romană și cele autohtone. Această perspectivă contribuie semnificativ la înțelegerea proceselor de romanizare și a dinamicii puterii în provinciile Imperiului, evidențiind cum elemente ale culturii și vieții cotidiene romane au fost adoptate, adaptate sau chiar rezistate de populațiile locale.

Pe lângă aportul teoretic și metodologic, *Bathing at the Edge of the Roman Empire* servește și ca un catalog valoros, oferind detalii precise despre diferitele situri arheologice examinate, ceea ce îl face o resursă indispensabilă pentru cercetători, studenți și oricine este interesat de arheologia romană sau de istoria vieții cotidiene în antichitate.

În concluzie, cartea lui Sadi Marechal nu este doar o impresionantă realizare academică, ci și o poveste captivantă despre cum spațiile și practicile de baie din Imperiul Roman nord-vestic reflectă complexitatea vieții într-o lume în schimbare. Prin această lucrare, Marechal contribuie semnificativ la înțelegerea noastră a trecutului și a modului în care obiecte și practici aparent banale pot oferi perspective profunde asupra structurii sociale, culturale și politice a unei epoci. „*Bathing at the Edge of the Roman Empire*” este o lucrare esențială pentru oricine este interesat de arheologia romană, istoria tehnologiei, sau studiul interacțiunilor culturale în Imperiul Roman.